

НАПРЯМ 5. СИСТЕМА ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Юрій ЦВІРКУН

*доктор юридичних наук,
професор кафедри публічного та міжнародного права, Київського
національного економічного університету імені Вадима Гетьмана*

ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ПЕРЕТИНУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, який затверджений Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX (воєнний стан в подальшому був продовжений іншими указами Президента України).

В цьому правовому акті зазначено перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Як закріплено у пункті 3 Указу Президента № 64/2022, у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1].

Отже, ураховуючи положення Указу Президента № 64/2022 та статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в Україні введено воєнний стан, а військове командування разом із військовими адміністраціями, які утворені в кожній області та районі у зв'язку з широкомасштабним вторгненням Росії 24 лютого 2022 року, здійснює заходи правового режиму воєнного стану, які, в свою чергу, передбачають певні обмеження для громадян та юридичних осіб.

Питання щодо перетину державного кордону, зокрема в даний особливий період, регулюються положеннями Правил перетинання державного кордону громадянами України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 № 57 (далі – Правила), Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», а також Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», зокрема статтею 23 цього Закону. З початку широкомасштабної війни у зазначені нормативно-правові акти внесено чимало змін, що покликані удосконалити правила перетину державного кордону.

На офіційному вебсайті Державної прикордонної служби України (далі – Держприкордонслужба України) містяться питання-відповіді щодо правил

перетинання державного кордону під час правового режиму воєнного стану, що носять інформаційний характер.

Зокрема щодо виїзду у воєнний час чоловіків, виключених з військового обліку, на цьому вебресурсі указано, що, за змістом пунктів 2-6 Правил, категорії осіб, яким дозволяється виїзд за межі України, визначено частиною першою статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Виїзд дозволено, виходячи з положень пунктів 2-6 Правил та абз. третього частини першої статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (якщо особа у встановленому порядку оформила інвалідність). Виїзд дозволено, виходячи з положень пунктів 2-6 Правил та абз. шістнадцятого частини першої статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (щодо особи, яка знята з військового обліку на підставі рішення ВЛК про непридатність до військової служби із виключенням з військового обліку). Обмежено придатні у військовий час – не можуть перетинати кордон [2].

Отже, з часу введення воєнного стану та оголошення мобілізації лише деякі категорії чоловіків у віці від 18 до 60 наразі можуть перетнути державний кордон.

При цьому на вебсайті Держприкордонслужби України зазначається, що чоловіку, який знятий з військового обліку, відбув покарання і звільнився з місць позбавлення волі виїзд не дозволено, оскільки такої категорії осіб, як громадяни України, зняті з військового обліку у зв'язку із відбуванням покарання за злочин, не передбачено пунктами 2-6 Правил та частиною першою статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», тобто є тимчасові обмеження у праві виїзду з території України [2].

Звернемо увагу на судову практику у справах щодо виїзду за кордон чоловіків – громадян України, знятих з військового обліку у зв'язку із відбуванням покарання за злочин.

Так, 09 березня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув касаційну скаргу N. на рішення Чернівецького окружного адміністративного суду від 17 жовтня 2022 року та постанову Сьомого апеляційного адміністративного суду від 14 листопада 2022 року у справі № 600/2520/22-а за позовом про визнання протиправним та скасування рішення про відмову в перетинанні державного кордону на виїзд з України громадянину України.

Обставини справи № 600/2520/22-а є такими – 18 травня 2022 року позивач N. прибув до міжнародного пункту пропуску для автомобільного сполучення «Мамалига» з метою здійснення перетину державного кордону на виїзд з України. При цьому останнім пред'явлено паспорт громадянина України для виїзду за кордон та військовий квиток з відміткою про виключення з військового обліку відповідно до пункту 6 частини шостої статті 37 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». За результатами здійснення прикордонного контролю, посадовими особами відповідача прийнято рішення від 18 травня 2022 року про відмову в перетинанні державного кордону України позивачу, який досяг 16-річного віку. Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного адміністративного суду, у задоволенні позову відмовлено.

Таким чином, у цій справі судом з'ясовувалося питання щодо правомірності рішення суб'єкта владних повноважень, яким позивача було тимчасово обмежено у праві виїзду з України у зв'язку з відсутністю підстав на право перетинання державного кордону.

Виходячи із положень пункту 3 Указу Президента № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» вбачається, що станом на час виникнення спірних у цій справі правовідносин в Україні діяв воєнний стан та було оголошено загальну мобілізацію, а тому конституційне право громадян України на вільне залишення території України обмежувалось законодавством.

У своїх доводах скаржник у касаційній скарзі стверджував, що він не підлягає призову на військову службу під час мобілізації у зв'язку із тим, що виключений з військового обліку військовозобов'язаних відповідно до пункту 6 частини шостої статті 37 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», що підтверджується відміткою у військовому квитку. Він вказав дану обставину (не підлягає призову на військову службу під час мобілізації) як таку, що свідчить про наявність у нього права на перетинання державного кордону України, а обмеження його у цьому є порушенням приписів Конституції України щодо свободи пересування та вільно залишати територію України [3].

На таке твердження скаржника/позивача Верховний Суд зазначив, що факт зняття з військового обліку на підставі пункту 6 частини шостої статті 37 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» не є підставою (у передбачених законом випадках) для виїзду за кордон у період введення на території України воєнного стану. Системний аналіз норм законодавства, що регламентують порядок здійснення військового обліку, свідчить, що документами, які посвідчують факт зняття особи з військового обліку, є військовий квиток або тимчасове посвідчення військовозобов'язаного з відповідною відміткою. При цьому Верховний Суд зауважив, що військовий квиток з відміткою про зняття з обліку як документ засвідчує виключно питання військового обліку особи і сам по собі він не є достатнім підтверджуючим документом для перетину державного кордону позивачем в умовах воєнного стану [3].

За таких обставин Верховний Суд погодився з висновком судів попередніх інстанцій про те, що у спірних правовідносинах позивач не мав правових підстав для виїзду за кордон у період введення на території України воєнного стану. Отже, правомірність правової позиції суб'єкта владних повноважень – відповідача у цій справі була підтверджена судами адміністративної юрисдикції.

Разом з тим, аспекти спірних правовідносин, які пов'язані із обмеженнями прав і свобод особи, запровадженими у зв'язку із введенням воєнного стану, а також рішення адміністративних і судових органів щодо їх вирішення, потребують подальшого ґрунтовного дослідження з метою вироблення єдності у застосуванні закону всіма органами державної влади в умовах особливого періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

2. Перетинання державного кордону під час правового режиму воєнного стану. Питання-відповідь. Офіційний вебсайт Державної прикордонної служби України. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/Peretinannya-derzhavnogo-kordonu-pid-chas-pravovogo-rezhimu-vonnogo-stanu-Pitannya-vidpovid/> (дата звернення: 05.05.2023).

3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 09.03.2023 р. у справі № 600/2520/22-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109451196> (дата звернення: 05.05.2023).

Олександр КОНСТАНТИЙ

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного та адміністративного права Національного транспортного університету

ГАРАНТУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

В умовах триваючої ще з лютого 2014 року збройної агресії російської федерації проти України, окупації частини території нашої держави, надання мужнього опору Збройними Силами та іншими військовими формуваннями російським загарбникам, особливо нагально постало питання забезпечення інтересів національної безпеки та суверенітету усіма складовими апарату державної влади, у тому числі цивільними демократичними структурами – органами законодавчої, виконавчої і судової влади. Адже з основ теорії права відомо, що невід’ємною конститутивною ознакою будь-якої держави, не виключаючи Україну, є суверенітет, що означає повноту та належність влади народу, включаючи його здатність самотійно і вільно вирішувати власні внутрішні і зовнішні питання, бути незалежним суб’єктом міжнародних відносин [1, с. 904-905].

Тому закономірно, що вже на початку Конституції конституцієдавцем в якості засад конституційного ладу закріплено, що Україна є *суверенною* і незалежною, демократичною, правовою державою (стаття 1) та що *суверенітет України* поширюється на всю її територію, яка в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою (частини перша і третя статті 2) [2].

Відповідно до частини першої статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII (із змінами) «*національна безпека України*» - «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» (пункт 9) [3]. Правову основу державної політики у сферах національної безпеки і оборони за приписами статті 2 Закону № 2469-VIII становлять *Конституція України*, цей та інші закони України, міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання Конституції та законів України інші нормативно-правові акти.

Відповідно до положень Закону № 2469-VIII органи судової влади не входять до сектору безпеки і оборони України. Хоча у практичній діяльності на них покладено забезпечення правової охорони цілого ряду об’єктів, захищеність яких утворює зміст поняття національної безпеки – державного суверенітету,